

NOVICE

kmetijskih, obertnijskih in narodskih reči.

Novice izhajajo v Ljubljani vsak teden dvakrat, namreč v sredo in saboto.

Odgovorni vrednik **Dr. Janez Bleiweis.**

Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., scer 3 fl., za pol leta 2 fl. po pošti, scer 1 fl. 30 kr.

Tečaj XI.

V saboto 12. februaria 1853.

List 13.

Kaj je asfalt?

Ker se asfalt čedalje bolj v gospodarstvu rabi, naj omenijo tudi „Novice“ njegovih lastnost.

Asfalt je neka sterjena smola, ki se na več krajih zemlje, nar obilniši blizo mertviga morja u Judeji najde. Imenuje se tudi zemeljna ali judejska smola.

Najverjetniši je ta smola ostanek razkrojitve mnogoverstnih rastlin in morebiti ravno tistiga izvira, kakor zemljino olje ali nafta.

Ta smola, nekoliko premogu podobna, je črna, včasih rumenklasta ali črnklasta - rujava; terda, mastnosvita, neprevodljiva. Dobiva se u kroglatih ali grozdnatih koscih, tudi drugim rudam vtisnjena ali primešana. O vročini, pri kateri voda vrè, se raztopi. Lahko se vname, gori s presvitlim plamenom in močnim duham, ter veliko saj zapusti.

O novejši dōbi se je asfalt tudi na Angleškem, Francoskim in drugod najdel.

Pervi so bili Francozi, ki pred 15 leti so začeli to smolo za mnogotere gospodarske potrebe rabiti. Dan današnji se sploh rabi za mazitev, kot palivo, kelje, črna barva za železje itd.

Posebno je pa asfalt predobro gradivo. Upotrebujejo ga tedaj

1. za pokrivanje hiš;
2. za oboke od zunej prevleči, in jih tako vode obvarovati, ki bi skozi zidovje noter vkapljati utegnila;
3. u zavezo kamnja pri obokih;
4. tla u kletih, podzemeljskih hrambah in po vlažnih krajih sploh na suho djati, posebno tamkej, kjer se imajo razne tekočine (vino, pivo in druge) u njih hraniti;
5. za dlažbo (tlak) ulic, javnih prostorov, dvorišč itd. U ta namen se asfalt z drobnim peskam zmeša, in prevleče se ž njim zemlja, ktera po tem gladka kakor po mizi in jako terdna postane. Kaj prijetno je po takim tlaku hoditi, tudi voziti bi se bilo dobro, ako bi tak tlak na cestah vozove sterpel, kar pa ne more. Asfaltni tlak za hodiša se vidijo u Beču, Gradcu in po drugih mestih.

Ker pa pravi asfalt ni ravno dober kup, so začeli umetno ga napravljati. U ta namen so černo smolo, ki po vkuhanju premogniga katrana zastane, rabiti začeli. Skušnja je pa učila, da taki umetni asfalt (künstlicher Asphalt), če lih naravnimu zlo podoben, na sončni vročini se omehčá, kar se naravnimu ne primeri. Le poslednji je tedaj za dlažbo in pokrivanje vselej gotov in stanoviten.

Kako velike posestva brez tlake naj bolje obdelovati?

V letošnjem nemškem koledarju, ki ga daje kmetijska družba Krajska na svitlo *), je gosp. H. Costa, ki je v gospodarskih rečeh že marsikako hvaljeno knjigo spisal, razodel svoje mnenje: k a k o bi se dale potem, ko je tlaka za vedno večne čase odpravljena, velike zemljiša s pridom obdelovati?

Gosp. pisatelj ni ravno namenil svoj svèt Krajski deželi, kjer tu nimamo tacihih sila velicih kmetij, kakor v drugih deželah, da bi se ne dale z najetimi delavci obdelovati, kar se iz tega razvidi, da na 23 1/2 □ miljah poljá je več kot 73.000 posestnikov in čez 120.000 davku podverženih zemljišnih delov ali parcelj; al v mnogih drugih deželah našega cesarstva imajo posestniki take sila velike kmetijstva, da po odpravljani tlaki, s ktero so poprej zemljiša obdelovali, jih sedaj nikakor ne morejo s pridom obdelovati, ker je dnina previsoka in se pri vsem tem še delavci dobiti ne morejo.

Nasledki tacihih okoljšin ne morejo drugi biti, kakor da bo v tacihih deželah veliko zemljiš neobdelanih obležalo in da bo potem zguba na vse strani velika.

Dva pomočka sta — pravi gosp. pisatelj — s kterima bi se dalo ti zadregi velicih kmetijstev v okom priti, in ta pomočka sta: ali prevelike zemljiša na manjši kose razdeliti in jih na drobno prodati, ali pa jih v najem (štant) dati.

Razkosenje velicih zemljiš in njih prodavanje na drobno bi ne bilo občinstvu v škodo, ako bi le to razdrobljenje neizmerno ne bilo, da bi po tem tako male kmetijice na dan ne prišle, ktere bi ne mogle gospodarja in družine njegove pošteno rediti, in bi nazadnje namest premožnih kmetov le veliko trumo beračev imeli.

Veliko veliko boljši kot tako razkosevanje brez konca in kraja, je: dajati zemljiša v najem (štant, arendo), kar je skušnja po mnogih deželah že davnej poterdila; zato misli gosp. pisatelj, da bi v tacihih deželah, kjer prevelike zemljiša iz pomanjkanja delavcov neobdelane in puste ležé, bi bila za zdaj edina pomoč v tem, da bi gospodar, kar ima zemljiš od več, jih dal za več let v najem proti temu, da bi najemnik v pridelkih najemšino odrajtoval, kakor je na Laškem (Lombardsko-Beneškem) in na Dalmatinskem, deloma tudi v ilirskem Primorju, na Tiroljih in nekoliko tudi v nadvojvodstvu Avstrijskem navada, — se vé da bi se najemstvo (Pacht-

*) Dobi se v tiskarnici gosp. Jož. Blaznika v Ljubljani po 30 kr.

system) moglo osnovati po posebnih razme-
rah vsaktere dežele.

Več o tem, kako so zlasti na Benečanskem,
Furlanskem in na Angleškem najemstva osnovane,
popiše gosp. pisatelj v omenjenem koledarju, kte-
rega bi želeli v rokah vsih velicih posestnikov, da
bi prevdarili o ti zadevi dane nasvete in jih pre-
tresli po svojih okoljšinah: ali se dajo v prid kme-
tjstvu izgotoviti ali ne, — da iz dobrega namena
izrečena misel ne ostane glas vpijočega v pušavi,
in bi se še le takrat ne spoznala, ko bi že utegnilo
„prepozno“ biti. Dosihmal so, kar je nam znano,
le Zagrebške „gospodarske novine“ podale svoj-
jim bravcem v prevodu omenjeni sostavek; rado-
vedni smo, kaj bojo naši sosedje o tem nasvetu rekli.

Iz nove gojzdne postave vodila, po katerih gre tarifo gojzdne škode sostavljati, in škodo povračevati.

§. 1. V ustanovljevanju tarife za povračila
gojzdne škode je treba les tako ločiti, namreč ali:

1. v derva (les za kurjavo) ali
2. les za stavbo in izdelke, (deblovina, celot-
nina, hlodi, les za razne priprave, mašine itd.)

Ti poglavni versti lesa je treba dalje ločiti po
bazah lesa, kakor je kje ta ali una važniša, pri čem-
ur naj se pa vse tiste baže, ki so blizo enake vred-
nosti, v en razdelak jemljejo, in po njuni drugi last-
nosti zopet razdeliti v

- a) najboljšo, b) srednjo, in c) najnižjo versto.

Za vsakega teh pod-razdelkov je treba po tem
srednje gojzdne cene nastaviti, in sicer enkrat za en
kubični čevljev ali pri prav niskem kupu lesa tudi za več
kubičnih čevljev samega lesa, odštevši stroške oklestenja
in sekanja, in drugič za mere v kraju navadne. Cena
perve verste naj se obrača na stoječi in sploh na tak
les, ki se da lahko za celotnino preceniti, prištevši stro-
ške obdelovanja, če jih je kaj. Cena druge verste
velja za posekani in že oklesteni les, če se zavoljo pre-
delanja in zavoljo odpadkov več ne more meriti kakor
celotnina. Les, ki bi ga kdo ukradel med obdelova-
njem in obravnavanjem, je tako čislati, kakor da
bi bil že čisto oklesten in obdelan.

§. 2. Srednje cene drugih gojzdnih pridelkov, če
se v kraju za gotov kup prodati zamorejo, naj se tudi
v navadnih merah, z dobitnimi stroški vred, in brez
njih nastavljajo.

Tarife naj dalje obsegajo navadno dnino pro-
stega delavca, obstoječe voznine in vrednost enega orala
paše, po poglavnih razredih dobrote.

§. 3. Ako se ukrade les, toda se verhi, veje ali
mladike ne odsekajo ali odtergajo, in mladje ne odjemlje
ali poškodje, je treba škodo vsikdar po tarifni ceni po-
vrachevati.

Po ti ceni je plačevati:

1. po enkrat ali enojno za

- a) že posekani ali oklesteni, ali za bližnji posek odbrani
ali po naključbi na tleh ležeči ali odlomljeni les;
- b) za suhe ali do dobrega zamorjene, po tem tudi za
rastne drevesa in rante ali late, če se vzamejo po
samič iz gostega gojzda, in če niso posebno drage
sorte, od ktere bi se le tu in tam kako drevo našlo;
- c) za izkopane šture, če se s tem narejene luknje zo-
pet zaravnajo, in če niso bili štori potrebno za bran-
nilo, in se tudi ni bilo nadjati, da bi iz njih mlado
drevje pognalo.

2. Po pol drugikrat, za:

- a) rastne drevesa in rante, in če se dve ali več njih

vzamejo eno zraven drugega iz gostega gojzda, in
se s tem samo ena praznina naredi, ali če se po-
samezne drevesa iz redkejšega gojzda vzamejo;

- b) za raztresene prihranjence in poveršino in za les
posebne vrednosti, pa vender ne prav primerne ka-
kovosti, ki se v gostem gojzdu le tu in tam najde;
- c) za izkopane šture, če je samo nekaj pod 1. našte-
tih olajšev.

Po dvakrat (dvojnato), za:

- a) rastne drevesa in rante, če se dve ali več njih,
eno zraven drugega iz redkejšega gojzda vzamejo,
ali če se jih vzame toliko iz gostega gojzda, da se
s tem več kakor ena praznina napravi;
- b) za raztresene prihranjence in poveršino, ali za les
posebne vrednosti in dobre kakovosti, ki se le tu
in tam najde;
- c) za izkopane šture, če ni nobene izmed olajšav pod
1. naštetih.

Za les (ki se rabi za stavbe in izdelke) pa ne ve-
ljajo tarifne cene kakor samo pri enojnih plačilih.

Kadar se poldrugi ali dvojnati znesek plačuje, je
rajtati presežek samo po ceni najboljših derv. Če je kaj
stroškov za izpravljanja, jih je gojzdnemu gospodarju
vselej posebej poveriti. (Dalje sledi.)

Življenje slavnih Slovanov.

XIV.

Fr. M. Appendini.

Omenimo tukaj moža, ki scer po rodu ni bil Slo-
van, ki pa zavolj ljubave do slovanske zemlje, na
kteri je bival, in do slovanskiga naroda, med kter-
im je živel in koristil, popolnoma zaslužil, da njega
spomin med Slaveni hvaležno se ohrani.

Franc Maria Appendini, mašnik reda pobožnih
šol, bivši vodja in nadučitelj blagorečnosti u Dubrov-
niku, je bil mož visoko učen in glasovit, ki, gledé na
jezik slavenski in dalmatinsko-dubrovačko slovstvo, si
je bil velike zasluge pridobil.

Akoravno ptujec — rodú je bil iz Piemonta — je
bil med ilirskimi Slovenci z enako iskreno gorečnostjo
za blagor naroda slovanskiga nadušen, s kakoršno ne-
kdaj Dobrowsky pri čeho-slavenskih bratih. Trudil se
je bil verlo o podučevanju sebi izročene slovanske ml-
dine, pa pismeno tudi delal, kar je bilo na korist novi
domovini njegovi.

Tako je leta 1808 dal prvokrat na svitlo slov-
nico ilirsko (horvaško-dalmatinsko), poklonivši jo ta-
dašnjimu ravnitelju Dalmacije, maršalu Marmontu. Ti
glasoviti vojskovodja ni bil samo hraber vojak, temuč
tudi ljubitelj učenosti, in sam visoko učen mož. Imel
je on slovanski jezik, gledé na njegovo notranjo vred-
nost in nezmerno množino narodov, ki ga govoré, po-
seбно za vojaški stan za najpotrebniši. Zatorej je on
dve leti pozneje, ko je bil zapoveditelj Ilirije, u Lju-
bljani za svoje viši častnike učilišče slovansko bil
utemeljil pod imenom: Schola palatina slavica.

Appendini je postal eden naj izverstniših pisateljev
u Dubrovniku. Dal je na svitlo: Pripoved od staroveč-
nosti in slovstva Dubrovničanov u dvéh delih u talian-
skim jeziku pod naslovom:

Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e lettera-
tura de Ragusani. Ragusa 1802—1803. 2 vol. 4.

Verlo razsvitljeni mož naučil se je z velikim tru-
dam temeljito vsih slovanskih narečij, ter posluževal se
jih z nenavadno marljivostjo tako u dogodivšini ilirskoj,
kakor u jezikoslovju slovanskim. Poleg tega pa ni ma-
nje prekrasno u svojim materinskim, to je, laškim je-
ziku, u latinskim pa tako izverstno in zveršeno pisal,